

Історико-політичні проблеми сучасного світу.
2025. Т. 51. С. 19-29

Modern Historical and Political Issues.
2025. Volume 51. pp. 19-29

УДК 378.4(477.85)ЧНУ.093.5:94](091)

<https://doi.org/10.31861/mhpi2025.51.19-29>

Юрій Макар¹

**Факультет історії, політології та міжнародних відносин:
роздуми колишнього декана**

Стаття присвячена 150-літньому Ювілеєві Чернівецького університету. Автор працює тут з 1971 року. 27 календарних років очолював Історичний факультет (з 2005 року факультет історії, політології та міжнародних відносин). Стільки ж часу керував кафедрою міжнародних відносин (тепер кафедра міжнародних відносин та суспільних комунікацій).

Матеріал написаний з залученням публікації про Чернівецький університет, його підрозділи, опублікованих власних спогадів автора, а також родинних архівних документів. Історичний факультет відкритий у 1940 році. Проте історичні курси викладалися з часу заснування Чернівецького університету, який пройшов за роки своєї діяльності чотири різні етапи – від австро-угорського, через румунський, а за ним радянський, до сучасного українського навчального закладу. Спочатку автор коротко зупинився на діяльності університету на перших двох етапах свого функціонування. Охарактеризував його структуру і роботу тодішніх трьох факультетів. З перетворенням Університету на радянський в ньому відбулися значні зміни, пов'язані з баченням тодішньої влади ролі і завдань навчальних закладів, які готували кадри фахівців для різних сфер життєдіяльності суспільства. На Історичному факультеті діяли три кафедри. Ставши викладачем Історичного факультету, автор разом з усім його колективом протягом радянського часу діяльності Університету виконував важливі завдання – збільшення чисельності студентів денної форми навчання, зростання науково-педагогічного складу, оптимізація навчального процесу, розвиток наукових досліджень (наскільки дозволяли тогочасні умови), підняття Факультету, щонайменше до рівня інших однотипних факультетів. Після розпаду СРСР і здобуття Україною незалежності з'явилася потреба докорінної прибудови навчальної і наукової роботи Факультету. Перш за все необхідно було перейти на українську концепцію бачення української і світової історії. Не менш важливим завданням стало відкриття нових спеціальностей, таких як: міжнародні відносини, політологія, державна служба, наростити міжнародну співпрацю, закладену раніше шляхом особистих контактів і втілену ще за радянських часів у першу міжнародну угоду Чернівецького університету з канадським Саскачеванським університетом. Стаття завершується коротким підсумком.

Ключові слова: Чернівецький університет, Історичний факультет, Факультет історії, політології та міжнародних відносин, навчальний процес, наукова робота, міжнародна співпраця.

Yuriy Makar¹

**Faculty of History, Political Science and International Relations:
Reflections of a Former Dean**

The article is dedicated to the 150th anniversary of Chernivtsi University. The author has been working here since 1971 and led the Faculty of History for 27 calendar years (since 2005 known as the Faculty of History, Political Science and International Relations). For the same period, he also headed

¹ Доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна.

Doctor of Historical Sciences, Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Professor of the Department of International Relations and Social Communications of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine.

E-mail: y.makar@chnu.edu.ua; <http://orcid.org/0000-0002-7904-828X>.

the Department of International Relations (now the Department of International Relations and Social Communications).

The material draws on publications about Chernivtsi University and its subdivisions, the author's own memoirs, and family archival documents. The Faculty of History was officially established in 1940. However, historical courses had been taught since the founding of Chernivtsi University, which, over the years, went through four distinct stages: the Austro-Hungarian, the Romanian, the Soviet, and its current stage as a Ukrainian higher education institution.

The author begins with a brief overview of the University's activities during the first two stages of its existence, describing its structure and the operation of its three original faculties.

With the transformation of the University into a Soviet institution, significant changes took place, reflecting the contemporary authorities' vision of the role and mission of higher education institutions in training specialists for various sectors of society. At that time, the Faculty of History comprised three departments.

Upon joining the Faculty of History as a lecturer, the author, together with his colleagues, carried out important tasks throughout the Soviet period: increasing the number of full-time students, expanding the academic staff, optimizing the educational process, developing scientific research (within the constraints of the era), and elevating the Faculty to a level on par with other similar faculties.

After the collapse of the USSR and Ukraine's independence, there arose an urgent need to fundamentally rebuild the Faculty's educational and scientific work. Foremost was the transition to a Ukrainian perspective on national and world history. Equally important was the opening of new programs, such as International Relations, Political Science, and Public Administration, as well as the expansion of international cooperation, building upon earlier personal contacts and embodied in the University's first international agreement, concluded during the Soviet period, with Canada's University of Saskatchewan.

The article concludes with a brief summary.

Keywords: Chernivtsi University, Faculty of History, Faculty of History, Political Science and International Relations, educational process, scientific work, international cooperation.

Заснування Чернівецького університету, етапи його діяльності

Чернівецькому національному університетові виповнюється 150 років. Відкритий рішенням цесаря Австро-Угорщини Франца Йосипа 4 жовтня 1875 року, Університет став центром освіти, науки, зрештою культури загалом на сході імперії Габсбургів. Першим ректором став буковинець Костянтин Томащук. Між двома світовими війнами Університет функціонував як королівський румунський заклад. З 1940 року він функціонував як радянський, а з 1991 року діє як український навчальний заклад і один з центрів розвитку науки і культури України. Таким чином, у своєму розвитковій Університет пройшов чотири етапи діяльності як навчальний заклад.

Університет відкрито у складі трьох факультетів – теологічного, філологічного та юридичного. Перший з них розмістився у приміщеннях резиденції православних митрополитів Буковини і Далмації. Інші два факультети – в орендованих приміщеннях, перейшовши згодом у збудовані навчальні корпуси. Загалом на трьох факультетах спочатку діяли 23 кафедри, щоправда, вони були малочисельними. В усякому випадку на Теологічному факультеті їх налічувалося три, на Філософському – 16, а на Природничому – 4. Згідно з діючим законодавством, Університет діяв як німецькомовний, проте на декількох кафедрах викладання велося українською та румунськими мовами. Тим більше, що їх кількість невпинно зростала. На 1918-1919 навчальний рік вже діяло 53 кафедри, з них 10 на Теологічному, 15 на Юридичному і аж 28 на Філософському, який охоплював природничу і гуманітарну галузі знань². Згідно зі статистикою, протягом майже пів століття діяльності університету як німецькомовного, тут працювало 134 викладачі, у тому числі 127 професорів. 48 викладачів прибули з Віденського університету, 14 – з Грацького, 8 – з Празького, 7 – з Інбруцького, 10 – з різних університетів Німеччини, 3 – із Швейцарії, 1 – з Російської імперії (з Риги), а 30 були буковинцями, переважно з Чернівців. Варто зауважити, що тоді в Університеті працювали відомі вчені-правники Євген Ерліх та Ганс Гросс, економіст Йозеф Шумпетер, історики – Раймунд Фрідріх Кайндль, Фердинанд Ці-

² Петришин Р. (ред.) (2020). *Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича – 145: колективна монографія*. Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, Чернівці, с. 57-68.

глауер фон Блюменталь, Йозеф Лозерт, Зігмунд Гортцберг-Френкель, Йоганн Полек, Володимир Мількович, Іон Ністор, філологи Степан Смаль-Стоцький, Омелян Калужняцький, Іон Сбіера, математик Леопольд Гогенбауер, біололог Едуард Тангль, хімік Ріхард Прібрам та інші³.

Внаслідок входження Буковини після Першої Світової війни до складу Румунії Чернівецький університет пережив значні зміни у своєму становищі та функціонуванні. З 1923 року, крім раніше діючих трьох факультетів, утворили інші факультети. Власне Філософський факультет розділили на два факультети: Філософсько-філологічний і Науково-природничий. На першому з них відкрили три відділення – філософське, історичне та філологічне. На жаль, внаслідок реформи не стало Кафедри українистики. Першим ректором призначено відомого історика Іона Ністру⁴.

Оскільки життєдіяльність Чернівецького університету доволі широко описана, то немає потреби детальніше про це писати. Хочу більше зупинити увагу на наступних етапах його розвитку.

Внаслідок укладеного т. зв. *Пакту Молотова-Рибентрона* відбулися зміни на політичній мапі Європи. Чернівецький університет став з 1940 року радянським, з українською мовою навчання, що в повоєнний час виявилось *ідеолого-політичним фейком*. На Університет, як і на усі інші сфери життя суспільства поширювалися обмеження і заборони, які діяли на території СРСР. Почав діяти постійний ідеологічний контроль за викладачами і студентами, виявлення і переслідування тих, хто не мирився з жорстокостями накиненого режиму.

Структура університету зазнала докорінних змін. Насамперед, ліквідовано Теологічний факультет, а Юридичний переведено до Львівського університету, що означало його фактичну ліквідацію. Між іншим, значно пізніше, мені довелося познайомитися у Канаді з випускниками тих двох факультетів – священниками Іваном Гуцуляком і Дмитром Фотієм, кількома юристами. Один з них, Микола Суховерський, родом із Великого Кучурова, після розпаду СРСР допомагав закладати українську державність на територіях ряду областей України і всіляко підтримував свою *Alma Mater*⁵.

Замість існуючих факультетів було створено шість нових – Біологічний, Геолого-географічний (пізніше геологію також передали до Львова), Історичний, Фізико-математичний, Філологічний та Хімічний. Отже Історичний факультет як окремий навчально-науковий підрозділ Чернівецького університету станом на сьогодні досяг 85-річного віку і має певні здобутки у поєднанні з якими виникають проблеми, що є постійним атрибутом цивілізаційного процесу.

Новостворний факультет у 1940 році налічував у своєму складі три кафедри – Історії СРСР, історії стародавнього світу і середніх віків та нової і новітньої історії. На них працювало три викладачі – по одному на кожній. А деканом призначили Михайла Скавронського, прибулого з Одеси. З початку німецько-радянської війни у 1941 році радянський Університет перестав діяти. Поновив свою роботу у 1944 році, а разом з ним й Історичний факультет, у складі тих самих трьох кафедр, до яких долучилася Кафедра історії УРСР. Проте через п'ять років її об'єднали з Кафедрою історії СРСР. Така об'єднана кафедра проіснувала аж до 1990 року⁶. Неважко доміслитися, що відкриття окремої кафедри з української історії було одним із політичних проявів *мудрої ленської національної політики*, здійснюваної в поневоленій Україні, як до речі, і в інших *союзних республіках*. Даний конкретний акт нібито мав переконати буковинських українців, що вони мають можливість навчатися рідною мовою, що не відповідало дійсності.

Моє життя і праця, тепер вже, можна безпомилково сказати, назавжди пов'язані з Чернівецьким університетом. Тут я 1971 року розпочав роботу на посаді старшого викладача кафедри загальної історії, бо на той час на Факультеті діяли лише дві кафедри – історії СРСР і УРСР та загальної (всесвітньої) історії. Загалом на Факультеті працювало трохи більше 20 викладачів, на денній формі навчалось заледве 200 студентів, невелика кількість на вечірньому відділенні.

³ Ботушанський В., Добржанський О. (ред.) (2012). *Факультет історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (1940-2011)*. Наші книги, Чернівці, с. 8-11; Петришин Р. (ред.) (2020). *Вказ. пр.*, с. 58-60.

⁴ Петришин Р. (ред.) (2020). *Вказ. пр.*, с. 69-86.

⁵ Макар Ю. (1983). Щоденник, неопублікований рукопис. Архів родини Макарів.

⁶ Ботушанський В., Добржанський О. (ред.) (2012). *Вказ. пр.*, с. 18-19.

Значно більшість студентів здобувала освіту на Заочному факультеті. До речі, існування окремого Заочного факультету з усіх спеціальностей створювало значні проблеми в організації навчального процесу. Проблема вдалося подолати лише незадовго до розпаду СРСР⁷.

До праці викладача Історичного факультету Чернівецького університету приступив маючи диплом кандидата історичних наук. Дисертацію про Варшавське повстання 1945 року написав на матеріалах центральних польських архівів, зібраних раніше. Прийняли мене на факультеті добре. Я, крім диплома кандидата наук, мав значний досвід педагогічної роботи в школі і деякі зв'язки в наукових колах України, Радянського Союзу і навіть у Польщі, тобто за кордоном. На перспективу, як показало життя, все це разом узятє принесло суттєву користь у налагодженні навчального процесу і наукової роботи на факультеті, що у свою чергу відповідало завданням, які втілював у життя увесь Університет⁸.

Йдучи працювати до Чернівецького університету, зовсім не розраховував на якусь посаду, крім звичайної, викладацької. Проте склалося по-іншому. Довелося повних 27 календарних років працювати деканом факультету і стільки ж часу керівником кафедри. В минулому дозволялося поєднувати ці посади, що у моєму випадку зайняло 9 років⁹.

Напередодні 150-річного Ювілею Чернівецького університету хотів би поділитися деякими роздумами про шлях, пройдений разом з колегами, тепер вже здебільшого моїми вихованцями, здобутками і проблеми у розбудові Факультету, перетворення його на сучасний багатопрофільний навчально-науковий підрозділ Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Для того, щоб це здійснити, годиться зіслатися на досвід, набутий разом з колегами, залучити бодай якусь частину наявних публікацій про Університет, Факультет, кафедри, їх діяльність. Першою, як на мій погляд, ювілейною публікацією Чернівецького університету стало видання про нього, що вийшло 1975 року, віддруковане у видавництві Львівського університету, бо в Чернівецькому його ліквідували ще у 60-х роках¹⁰.

Написання тексту доручалося Історичному факультетові з чітко визначеними завданнями – показати перевагу діяльності Чернівецького університету з часу проголошення його радянським. Але, на превеликий жаль, таких переваг годі було віднайти, бо його попередні здобутки намагалися затінити безприкладною тріскотнею про успіхи *соціалістичних перетворень* на Буковині, хоч насправді ті уявні успіхи базувалися на нещасті українців, румунів і інших народів, що заселяли з давніх часів терени краю. Можна лише зіслатися на долю тих, хто не хотів визнавати згадані успіхи. Не у даному матеріалі про це варто говорити.

В усякому випадку в незалежній Україні з'явилася можливість відверто говорити й писати про наш Факультет і про Університет загалом, використовуючи наявні публікації. Зокрема, з'явилося чимало ювілейних видань про ЧНУ. Найповнішим з них, на мою думку, наразі є публікація про університет до його 145-ліття¹¹. Що ж стосується Факультету історії, політології та міжнародних відносин, яким з 2005 року став Історичний факультет, то завдяки тодішньому деканові Олександрові Добржанському, 2012 року світ побачила об'ємисте довідниково-енциклопедичне видання про нього¹². Принагідно не завадить назвати і видану 2017 року колективну працю про Кафедру міжнародних відносин, присвячену 100-літньому ювілею України-східної дипломатії¹³.

Названі джерела певним чином є фундаментом для дослідження історії Факультету, проте станом на сьогодні накопичилися сотні монографій і тисячі журнальних дописів, з яких можна черпати інформацію про нього. Впродовж понад півстолітньої праці в Університеті постійно ведуть щоденники, яких набралось чимало десятків. На їх базі опублікував спогади, дві третини яких пов'язані з моєю працею у Чернівецькому університеті¹⁴, який став моєю другою Alma Mater після Київського, в якому я здобував освіту.

⁷ Макар Ю. (2019). *Університети мого життя. Спогади*. Технодрук, Чернівці, с. 182-219.

⁸ Там само.

⁹ Там само, с. 219-234.

¹⁰ Червінський К. (ред.) (1975). *Чернівецький державний університет*. Вища школа, Львів, 192 с.

¹¹ Петришин Р. (ред.) (2020). *Вказ. пр.*

¹² Ботушанський В., Добржанський О. (ред.) (2012). *Вказ. пр.*

¹³ Макар Ю. (ред.) (2017). *Кафедра міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*. Технодрук, Чернівці, 352 с.

¹⁴ Макар Ю. (2019). *Вказ. пр.*

Праця в умовах радянської дійсності

Керуючись власними записами, опублікованими спогадами і публікаціями про Університет, Факультет і кафедри я хочу дещо сказати про те, як ми гуртом з колегами робили спільну справу.

Як викладачеві мені дісталися курси, пов'язані з методикою викладання історії, бо ж мав досвід вчителя і директора середньої школи, доволі великої. Дістався мені курс новітньої історії країн Заходу, що хронологічно охоплював роки *Холодної війни*. Курс для викладання був незручним, бо треба ж було постійно *розвінчувати буржуазну псевдонауку* і всіляко вихваляти *єдиновірну радянську наукову школу*. Ота *єдиновірність* полягала у тому, що тоді не допускалося існування будь-якої іншої концепції розуміння світового цивілізаційного процесу, крім ідеології марксизму-ленінізму, за чим пильно стежило партійне керівництво. Нинішнім поколінням викладачів і студентів важко повірити, що були часи, коли всі мали думати і працювати одинаково, що не можна думати інакше, ніж, власне, як тобі велять¹⁵.

Усе всім, але працювати було потрібно. Гостро у ті роки стояла проблема репродукції навчально-педагогічного персоналу Факультету, що повинно було забезпечувати його розвиток. Справа в тому, що коли університет став радянським і з'явився Історичний факультет, то з колишніх викладачів суспільствознавчих дисциплін ані один не залишився з відомих причин в Чернівецькому університеті. Прислали викладачів які працювали в областях радянської України, або інших республіках СРСР, які мали б виховувати студентів у напрямку, потрібному владі. Насправді склалося не так, бо не лише в Чернівецькому університеті вони доходили до розуміння того, що, м'яко кажучи, таке виховання молоді радянської інтелігенції не є тим, що потрібно б робити.

Проте, то вже трохи забігання вперед, прибулі викладачі працювали як уміли і як від них вимагали. Потреба у кадрах істориків з університетської освітою зростала. Спільними зусиллями, бо нас підтримав не лише ректорат, а й місцева влада, ми домоглися зростання прийому студентів на перший курс – спочатку до 50 осіб, потім до 75, потім до 100, врешті – до 125. Але нас повернули з наступного року до 100 першокурсників. Мова лише про стаціонарне навчання. Якщо враховувати неминучий відсів студентів з різних причин, то кількісно Факультет зростав доволі швидко. А це у свою чергу вимагало нарощення викладацького складу. Передусім належало насамперед надати можливість працюючим викладачам здобути наукові ступені у закладах, де діяли спеціалізовані вчені ради, бо в нас такої тоді не було. Крім того, належало забезпечити дієвість аспірантури, а для цього належало підбирати кандидатів серед випускників, а працюючим викладачам здобувати докторські наукові ступені. На початок 70-х років лише один викладачів – Євгеній Черезов став доктором історичних наук. Через декілька років те саме зробив завідувач Кафедри загальної історії Іван Теодорович, а у 80-х роках докторами наук стали Іван Гриценко і Василь Холевчук. Крім того, на ту ж Кафедру прийшов працювати професор Микола Кравець із Львівського університету. Чимало посприяли розвиткові Факультету впродовж 70-80-х років, спочатку як доценти, а потім як доктори наук і професори археолог Борис Тимошук та історик України Павло Михайлина. Процес поволи набирив оберті¹⁶.

Важливим аспектом зростання Історичного факультету було розширення його контактів з однотипними факультетами не лише України, а й усього СРСР, а також з академічними інституціями. Належало також шукати контактів із закордонними навчально-науковими закладами. Зародки того усього на факультеті закладалися ще до мого приходу до Чернівецького університету. Зокрема, доцент Іван Теодорович налагодив зв'язки з Варшавським університетом, від якого отримав матеріали, на яких згодом написав докторську дисертацію. Він же домігся річного стажування двох студентів – Анатолія Копилова і Альберта Чернія – у Болгарії. Перший з них згодом очолив Кам'янець-Подільський університет, а Альберт Черній проректорував у Рівному. З ними також склалися добрі ділові стосунки. Наш професор Черезов виявився єдиним представником України у Празькому товаристві єгиптологів. Частина викладачів співпрацювала з колегами університетів радянських республік. Я ж налагодив контакти з колегами із Вар-

¹⁵ Макар Ю. (2019). *Вказ. пр.*, с. 183-184.

¹⁶ Там само, 179, 181-184, 193-204, 209-213, 223, 230, 248, 373, 431, 432, 450, 490.

шавського університету і Військово-історичного інституту Польщі ще до праці в Чернівецькому університеті, а працюючи тут, поглибив їх. За сприяння доцента Кафедри німецької мови Андрія Жовківського нав'язав контакт з професором Галльського університету тодішньої НДР Віллі Штайнбергом. Розгорнув широкі зв'язки з науковцями республік тодішнього СРСР – РФ, Білорусі, Литви, Молдови. Проте усі наші питання базувалися на індивідуальних домовленостях¹⁷.

Ще не будучи деканом, запропонував колегам провести одну із чергових всесоюзних конференцій істориків-славістів. Ідею ми втілили у життя 1975 року. Декілька сотень учасників зібралися з усіх кінців Радянського Союзу. Її проведення, опублікування докладного звіту про неї у наукових часописах Чернівців, Києва, Москви тощо стали одним із перших кроків до *впізнаності* нашого Факультету у галузі наукових досліджень.

Як згодом підтвердилося, такі заходи дозволили нашому колективу зайняти належне місце серед однотипних факультетів не лише України, а й усього Радянського Союзу. За щасливим збігом обставин наші зусилля вивели нас на міжнародну арену, хоч тоді це виглядало маловірогідним.

Ще до кінця 70-х років спільно з Інститутом історії АН УРСР ми провели всесоюзну конференцію *Історичні зв'язки і дружба народів СРСР*, у якій взяли участь делегації чи не з усіх тодішніх республік Радянського Союзу. В організації та проведенні конференції активну участь взяли, крім викладачів Чернівецького університету, директор Інституту історії Юрій Кондуфор, його співробітник Андрій Лихолат та інші. Конференція як й будь-які інші форуми подібного типу, будувалася на засадах радянських концепцій споконвічного тяжіння народів об'єднатися під зверхністю *великого російського народу*. Не завжди це легко вдавалося. На тодішній нашій конференції розгорівся гострій конфлікт між делегаціями Грузії і Ленінграду (теперішнього Санкт-Петербурга), власне на тлі рівноправності народів у складі СРСР. Конфлікт спільними зусиллями вдалося погасити, проте сторони залишилися на своїх позиціях. Про подібні речі в опублікованих звітах ніхто ніколи не писав, але протягом наступних десятиліть подібні факти почастишали. Щось подібне, але у значно ширшому масштабі, довелося спостерігати, наприклад, на всесоюзній конференції у Бішкеку, яку Інститут етнографії імені Міклухо-Маклая АН СРСР проводив спільно АН Киргизської РСР. Форум присвячувався подоланню дії відцентрових сил у радянському суспільстві, у якому, згідно з тодішньою ідеологією, успішно формувався новий тип громадянина – *радянська людина*, яка, перефразовуючи тодішню термінологію, мала б уподібнювати собою щось на зразок істоти *національної за формою*, але позбавленої власного національного самоусвідомлення. Конференція відбувалася у вересні 1990 року з участю тодішнього президента Киргизстану. Власне, там розгорівся гучний скандал на тлі ставлення народів, не так усього Союзу, як в межах РФ, до російського панування над ними¹⁸.

Повернімось, однак, до продовження масових наукових форумів у Чернівецькому університеті. В середині 80-х років ми вже могли прийняти одну із всесоюзних сесій етнографів, які проводилися раз на два роки в одній із союзних або автономних республік. На той час ми вже доволі успішно відновили школу етнологічних досліджень, закладену колись Фрідріхом Кайндлем. Одним із зачинателів руху став молодий викладач, випускник 1972 року – Георгій Кожоляно. Він та інші наші колеги попередньо набули досвіду у таких конференціях в інших містах СРСР. В нас сесія відбувалася 1984 року. Очевидно, вперше в умовах радянської дійсності, нам вдалося створити окрему міжнародну секцію, до якої ми залучили запрошених науковців з Канади – Богдана Медвіцького з Альбертського університету та Леррі Беррона і Юрка Фотія з Саскачеванського¹⁹.

У секції під назвою *Етнічні та етнокультурні процеси в зарубіжних країнах*, крім названих канадських науковців, взяли участь і буковинські вчені, а також представники деяких країн так званого *соціалістичного табору*, зокрема з В'єтнаму. На її засіданнях прозвучали шість доповідей українських науковців. Юрій Макар і Володимир Євтух з Києва побудували доповіді на аналізі особливостей асиміляційних процесів у Канаді, Олександр Сич доповідав про етнічну термінологію канадської статистики щодо слов'янської еміграції, Олександр Макар – аспірант

¹⁷ Макар Ю. (2019). *Вказ. пр.*, 476, 478.

¹⁸ Макар Ю. (1990). Щоденник, неопублікований рукопис. Архів родини Макарів.

¹⁹ Макар Ю. (2019). *Вказ. пр.*, с. 365-366.

Інституту історії АН України – про українську трудову еміграцію у канадських преріях, Тарас Івасютин з Кафедри французької мови Чернівецького університету – про етнонаціональні процеси серед канадців французького походження, а Валерій Михайленко – завідувач Кафедри англійської мови – про багатокультурність Канади²⁰.

Таким чином, до середини 80-х років минулого століття Історичний факультет вписався, у чому ми усі переконані, в мозаїку однотипних факультетів України, Союзу і навіть зазирнув у зарубіжжя. Вище я вже згадував, що буковинські суспільствознавці, зрештою не лише вони, співпрацювали, якщо можна так назвати епізодичні контакти, з зарубіжними колегами. Ті міжнародні зв'язки, які посідав Чернівецький університет у дорадянські часи, давно ж відійшли у забуття.

Проте, за збігом обставин, сталося так, що Чернівецький університет опинився у другій половині 70-х років, тепер вже давно минулого століття, серед невеликої кількості радянських університетів, які мали угоди про співробітництво з зарубіжними навчальними закладами. При цьому маю на увазі університети Заходу, а не тодішньої *соціалістичної системи*. В додаток, волею тодішнього ректора Університету Костянтина Червінського, я опинився в епіцентрі процесу укладення першої міжнародної угоди, яких нинішній ЧНУ має далеко понад дві сотні. Але тоді не мав жодної. Тепер це загальновідомий факт. А тоді, 5 липня 1977 року, укладення угоди про співпрацю з канадським Саскачеванським університетом стало надзвичайним явищем. Справа у тому, що *Товариство Україна*, яке займалося зв'язками з зарубіжними країнами, запросило тодішнього ректора Університету Роберта Бегга з дружиною до Києва з вдячності за встановлення на території закладу скульптури Лесі Українки²¹.

Роберт Бегг сповістив, що має намір укласти угоду з одним із західноукраїнських університетів. А таких на той час було лише три – Львівський, Чернівецький і Ужгорський. Останній був наймолодшим, йому виповнилося ледве двадцять років. Львівський в очах радянської влади вважався, незважаючи на її зусилля, розсадником українського *буржуазного націоналізму* – пугалом, яким нинішня РФ продовжує лякати не лише своє суспільство, але й намагається залякувати ним й інші народи. Отже, залишався Чернівецький університет, який, очевидно вважався більш надійним, хоч і тут прояви того пугала мали місце.

З такими думками я й подався до Києва на зустріч з ректором Беггом, яку проводила заступниця тодішнього міністра вищої і середньої спеціальної освіти Катерина Колосова. За її словами, канадський ректор мав пропозиції щодо змісту угоди. Але ніхто не був знайомий з їх змістом. Коли я запитав у нього, про що, власне, йде мова, то він запропонував налагодити між університетами співпрацю у галузі української мови, культури та історії України. Пославшись на те, що у їхній провінції десять відсотків населення складають українці, а в університетському середовищі їх відсоток удвічі вищий. Така пропозиція дуже підійшла б нам, але вона не відповідала вимогам Москви. Тим не менше, обидва ректори урочисто підписали угоду в Чернівцях. Її текст довелося складати мені, відразу набуваючи досвіду для написання інших подібних угод в майбутньому.

Основною умовою угоди був пункт про обмін групами студентів на восьмижитнєве навчання в обох університетах. Ми таку 10-особову групу прийняли. Її очолювала тодішня керівниця Кафедри української мови Саскачеванського університету Рома Франко, яка до речі, згодом разом з Юрком Фотієм зробила багато для того, щоб угода діяла не зважаючи на труднощі організаційного характеру, що виникали через протидію загальносоюзного керівництва. Проте наших студентів практично до кінця 80-х років ми посилати до Саскачеванського університету не могли²².

Перша наша студентська група змогла відвідати Канаду лише наприкінці *горбачовської перебудови*. А до того, за погодженням обох ректорів, з нашого боку могли їздити до Канади лише викладачі, спочатку переважно англійської і французької мов, а згодом й інші. Проте, я як відповідальний за ту співпрацю, намагався включати туди й істориків. Першими з них стали доцент Кафедри загальної історії Євген Сахновський і заступник декана Факультету Петро Яценюк. Серед відряджуваних викладачів були і два майбутні ректори ЧНУ – Микола Ткач і

²⁰ Макар Ю. (2019). *Вказ. пр.*, с. 365-366.

²¹ Там само, с. 263-269.

²² Макар Ю. (1977-1987). Щоденник, неопублікований рукопис. Архів родини Макарів.

Степан Мельничук. Проходили наукове стажування і економісти, математики, фізики, українські філологи і викладачі інших факультетів, серед яких і директор університетського видавництва *Рута* Василь Бакай. Стажування викладачів різних спеціальностей тривало до шести місяців. Незважаючи на вимушене відрядження викладачів замість студентів, воно принесло останнім безсумнівну користь в плані наукового зростання і поглиблення знань з англійської мови²³.

Отож далі про наукову співпрацю, передбачену в угоді щодо вивчення проблем історії України. Канадська сторона власне наполягала, щоб її досліджувати в Україні. Проте нам це не дозволялося робити, бо в умовах як дореволюційної Росії, так і ще значно більшою мірою в умовах СРСР, історія України була украй сфальсифікована. Після тривалих переговорів канадська сторона з розумінням віднеслася до наших проблем і на п'ятому році дії угоди ми погодили тематику. Кінець-кінців зійшлися на темі *Роль національно-етнічних груп в освоєнні західних земель Канади*²⁴. Вперше доповіді з цієї проблематики прозвучали на згаданій етнографічній сесії в Чернівцях у 1984 році, а наступного року в Саскачеванському університеті відбулася конференція *Рання українська еміграція до Канади: погляд з обох боків океану*. В її роботі передбачалася участь п'ятиособової делегації Чернівецького університету. Проте до Москви доїхало нас троє, а до Саскатуну дісталася лише дві особи – Юрій Макар і Любомир Михайлина. Олександра Сича не випустили. Він передав свій текст виступу з нами, з містом якого ми ознайомили учасників конференції. З канадського боку у конференції брали участь представники Саскачеванського, Альбертського та Манітобського університетів²⁵.

Логічним очевидно виглядає завершити даний аспект наукової співпраці Чернівецького університету інформацією, яка виходить за межі взаємодії лише двох університетів. Роль Чернівецького університету в розвитку і співпраці з Саскачеванським університетом швидко поширювалася і в Канаді, і в Україні. На той час в Альбертському університеті започаткував діяльність Канадський інститут українських студій. Який спонукав провінційний уряд домовитися з урядом УРСР провести конференцію до сторічного ювілею українського поселення у Канаді в Чернівецькому і Альбертському університетах.

Внаслідок домовленості з'явився промовистий документ, щоправда, під довгою назвою – *Меморандум про наукове і культурне співробітництво між Міністерством культури УРСР, Міністерством вищої і середньої спеціальної освіти УРСР, Інститутом мистецтва, фольклору та етнографії ім. Т. Д. Рильського Академії наук УРСР та Міністерством культури і багатокультурності провінції Альберта*²⁶. В ньому зазначалося, що підписанти спільно з *Історичним факультетом Чернівецького державного університету та музеями під відкритим небом Львова і Чернівців підготують і проведуть музейну етнографічну конференцію, присвячену еміграції українців до Північної Америки наприкінці 19-го сторіччя*²⁷.

Конференція під назвою *Еміграція населення західноукраїнських земель до Північної Америки на рубежі XIX-XX століття. Її роль в освоєнні Канадського Заходу* відбулася 23-25 жовтня 1990 року в Чернівцях. В ній взяли участь науковці з України, Канади і Бразилії. Україну представляли понад 30 осіб з Чернівців, Львова, Києва і Тернополя. Канадську делегацію очолив провінційний міністр Даг Мейн. До неї входили науковці з Едмонтону, Вінніпегу і Торонто, а також представниця української діаспори в Бразилії Оксана Борушенко²⁸.

Форум у відповідь провінційний уряд Альберти провів в Едмонтоні 17-20 травня наступного року. Він пройшов під назвою *Міграція українців до Західної Канади після 1891 року: ювілейна конференція*. З українського боку у форумі взяли участь 14 науковців, по 4 особи з Чернівців і Львова, та 6 з Києва²⁹.

Згодом матеріали обох конференцій за редакцією Олександра Макара і Радомира Білаша опублікували як англо-українське видання в Едмонтоні³⁰.

²³ Макар Ю. (1978-2005). Щоденник, неопублікований рукопис. Архів родини Макарів.

²⁴ Там само; Макар Ю. (2019). *Вказ. пр.*, с. 366.

²⁵ Там само.

²⁶ Макар О., Білаш Р. (ред.) (2002). *Міграційні рухи з Західної України до Західної Канади: Матеріали спільних конференцій*. Едмонтон, с. 371-374.

²⁷ Там само, с. 371.

²⁸ Там само, с. 19-44.

²⁹ Там само.

³⁰ Там само.

На зламі епох: відновлення української державності

У другій половині 80-х років стрімко наближався розпад СРСР, разом з ним і його дітища – *світової системи соціалізму*. Для України, як й для інших союзних республік, зрештою – й автономних, відкривалась можливість подбати про свою незалежність. На той час Історичний факультет став доволі потужним підрозділом Університету, здатним виконувати навчальну і наукову роботу в нових умовах, що могли з'явитися. З початком *горбачовської перебудови* ми взяли за відтворення окремої Кафедри історії України.

Процес тривав добрих п'ять років. Нарешті у 1990-му він завершився перемогою здорового глузду. Кафедра історії України стала однією з найважливіших ланок українознавчої діяльності ЧНУ. Вважаю, сказаним висловлюю не лише свою думку. Її очолив професор Павло Михайлина. Щоправда, лише на пів року. Про це він заявив відразу посилаючись на вік і стан здоров'я. Після нього впродовж багатьох років, з невеликою перервою, Кафедрою історії України керував один з найдосвідченіших буквиознавців Василь Бутушанський, а тепер її очолює Олександр Добржанський, який звільнився від деканських обов'язків.

Рівночасно з початком формування нової української державності колектив Факультету взявся за докорінну перебудову навчального процесу і наукової роботи, виходячи з потреб негайного повернення до засад окремішності походження українців від інших народів, їх розвитку, формування державності, зрештою – загальним ходом цивілізаційного процесу, керуючись засадами, викладеними свого часу Михайлом Грушевським у його незчисленних працях, передусім в багатотомній історії *України-Руси*. Тепер заходами КІУСу Альбертського університету конценція українського генезису англійською мовою доступна західним читачам³¹. Тоді ж потрібно було створити нові навчальні посібники з викладом українського бачення власного розвитку – з його здобутками і проблемами.

Одним із важливих напрямків розвитку Факультету була потреба врахування нових вимог, що з'явилися разом із здобуттям Україною незалежності. Що стосується Історичної факультету, то перед нами постав ряд важливих проблем. Це – вчити майбутніх фахівців не на засадах закостенілих ідеологічних догм, а за принципом розуміння суті справи, за яку вони беруться. Виникла потреба відкриття нових спеціальностей, таких як: політологія, міжнародні відносини, державна служба. В розбудові Факультету дуже приготився досвід співпраці з Саскачеванським університетом. Станом на сьогодні ми співпрацюємо на договірній основі з десятками університетів Польщі, Румунії, Литви, Німеччини та інших держав³².

Для усіх звершень у навчальній і науковій роботі стало потрібним нарощувати потужності науково-педагогічного персоналу. Для цього ми створили у 1994 році докторську спеціалізовану вчену раду з історичних наук. А через 20 років її розділили на дві окремі докторські спеціалізовані вчені ради – з історичних і політичних наук, які й в умовах нинішньої повномасштабної війни Росії проти України успішно продовжують працювати. Ми готуємо кадри докторів наук не лише для Чернівецького університету, а й для інших університетів України, а також для закордону. В обох радах захищені сотні кандидатських і десятки докторських дисертацій³³.

При реорганізації факультету зіткнулися з проблемами, неминучими у такій справі. Особливо сказане стосується підготовки фахівців з міжнародних відносин. У тепер вже далекі 90-ті роки багато університетів та й інших навчальних закладів взяли на навчати дипломатів. Провідним університетам, як, наприклад, Київському, особливих труднощів не довелося переживати. Ми ж пішли шляхом не створення окремого факультету, а за рахунок перетворення Історичного факультету на багатопрофільний, бо малочисельні підрозділи себе не оправдують. Висловлену думку підтверджує досвід багатьох інших університетів, які реорганізували історичні факультети на багатопрофільні суспільствознавчі підрозділи. Неоцінену допомогу нам, в налагодженні підготовки фахівців з міжнародних відносин, надала Дипломатична академія при Міністерстві закордонних справ, очолювана Борисом Гуменюком, інститути НАН України, за що ми їм вдячні³⁴.

³¹ CIUS Press (2025). History of Ukraine-Rus' (full set). Available at: <https://www.ciuspress.com/product/history-of-ukraine-rus-subscription/?v=5269f4d75f5b> (accessed 1 March 2025).

³² Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (2025), Закордонні партнери: Загальна співпраця. Режим доступу: <https://www.chnu.edu.ua/mizhnarodna-diialnist/zakordonni-partnery/zahalna-sprivratsia/> (Дата перегляду 1 березня 2025).

³³ Макар Ю. (1994-2024). Щоденник, неопублікований рукопис. Архів родини Макарів.

³⁴ Там само.

Для забезпечення надійного вивчення іноземних мов у процесі підготовки міжнародників ректорат ЧНУ створив нам Кафедру сучасних іноземних мов та перекладу (така її нинішня назва), яка обслуговує усі спеціальності двох факультетів – Факультету історії, політології та міжнародних відносин і Економічного факультету³⁵.

На базі ФПМВ працює ціла низка науково-навчальних підрозділів загальноуніверситетського виміру. Чотири з них діють безпосередньо з кафедрою міжнародних відносин та суспільних комунікацій. За часом створення: *Центр канадських студій імені Рамона Гнатюшина* (керівник – Віталій Макар), *Центр американських студій* (керівник – Микола Лучак), *Східна школа польських студій імені Антона Кохановського* (керівник – Владислав Струтинський), *Центр румунських студій* (керівник – Любов Мельничук). Перший з них створений 2005 року, останній – 2015 року³⁶. Усі оснащені підручними бібліотеками англійською, польською та румунською літературою, необхідною апаратурою. Інші два працюють, здебільшого, з кафедрою політології та державного управління. Це – *Центр європейської інтеграції та безпеки* (керівник – Наталія Стрельчук) і *Науково-дослідний інститут Європейської інтеграції та регіональних досліджень* (директор – Анатолій Круглашов, заступник з наукової роботи – Наталія Ротар), заснований 2011 року за підтримки Ради Європи. Останній веде широку науково-дослідну та інформаційну діяльність у співпраці з органами місцевого самоврядування, державної влади, міжнародними організаціями та українськими і зарубіжними університетами³⁷.

На факультеті добре налагоджена робота з молодими науковцями, маю на увазі студентів і аспірантів. Діє три наукових товариства, зокрема – *Студентське наукове історичне товариство* (Кафедра історії України та Кафедра всесвітньої історії), *Меридіан* – Кафедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій, і *Аналітик* – Кафедри політології та державного управління. Усі вони ведуть значні наукові дослідження в обраних галузях знань, проводять конференції, виступають на подібних форумах в Україні та поза її межами. Доречно зауважити, що товариство *Меридіан* з 2007 по 2024 роки провело 18 конференцій *Актуальні проблеми зовнішньої політики України*, з публікацією матеріалів до початку конференції. Гостьовими лекторами запрошуються провідні вчені і дипломати з різних країн. На минулорічній конференції таку доповідь виголосив посол Румунії в Україні³⁸. На завершення залишається нагадати, що співробітники ФПМВ чимало публікують монографічних досліджень (індивідуальних чи колективних). Станом на сьогодні на факультеті виходить три наукові фахові видання категорії «Б» – *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*. *Історія* – редактор Олександр Добржанський, *Історико-політичні проблеми сучасного світу* (фахове видання для України і Польщі) – редактор Віталій Макар, *Медіафорум* – редактор-засновник Володимир Фісанов.

Короткий підсумок

Нинішній Факультет історії, політології та міжнародних відносин за роки незалежності України зайняв належне місце серед інших навчально-наукових підрозділів Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича за всіма показниками – навчальної та наукової роботи, а також веде розгалужену міжнародну співпрацю.

Утім, вище сказаним хочу підкреслити, що попри несприятливі умови через російську агресію проти України, яка руйнівню впливає на навчальний процес, наукові дослідження, міжнародні зв'язки, Факультет історії політології та міжнародних відносин, незважаючи на скорочення кількості студентів, а відповідно – і викладачів, зустрічає ювілей своєї *Alma Mater* з вірою у перемогу над агресором і прикладе усіх зусиль для стабільності навчального процесу і розвитку української суспільствознавчої науки.

³⁵ Ботушанський В., Добржанський О. (ред.) (2012). *Вказ. пр.*, с. 109-116.

³⁶ Макар Ю. (ред.) (2017). *Вказ. пр.*, с. 24-25.

³⁷ Науково-дослідницький інститут Європейської інтеграції та регіональних досліджень (2017). Про інститут. Режим доступу: <https://rieirs.org.ua/index.php/uk/pro-nas/pro-instytut> (Дата перегляду 1 березня 2025).

³⁸ Факультет історії, політології та міжнародних відносин (2024), XVIII Міжнародна науково-практична конференція студентів та молодих вчених «Актуальні проблеми зовнішньої політики України». Режим доступу: <https://fipmv.chnu.edu.ua/novyny/kafedra-mizhnarodnykh-vidnosyn-ta-suspilnykh-komunikatsii/aktualni-problemy-zovnishnoi-polityky-ukrainy/> (Дата перегляду 1 березня 2025).

Список джерел

1. Ботушанський В., Добржанський О. (ред.) (2012). *Факультет історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (1940-2011)*. Наші книги, Чернівці, 600 с.
2. Макар О., Білаш Р. (ред.) (2002). Міграційні рухи з Західної України до Західної Канади: Матеріали спільних конференцій. Едмонтон, 392 с.
3. Макар Ю. (1977-2024). Щоденник, неопублікований рукопис. Архів родини Макарів.
4. Макар Ю. (ред.) (2017). *Кафедра міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*. Технодрук, Чернівці, 352 с.
5. Макар Ю. (2019). *Університети мого життя. Спогади*. Технодрук, Чернівці, 608 с.
6. Науково-дослідницький інститут Європейської інтеграції та регіональних досліджень (2017). Про інститут. Режим доступу: <https://rieirs.org.ua/index.php/uk/pro-nas/pro-instytut> (Дата перегляду 1 березня 2025).
7. Петришин Р. (ред.) (2020). *Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича – 145: колективна монографія*. Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, Чернівці, 392 с.
8. Факультет історії, політології та міжнародних відносин (2024), XVIII Міжнародна науково-практична конференція студентів та молодих вчених «Актуальні проблеми зовнішньої політики України». Режим доступу: <https://fipmv.chnu.edu.ua/novyny/kafedra-mizhnarodnykh-vidnosyn-ta-suspilnykh-komunikatsii/aktualni-problemy-zovnishnoi-polityky-ukrainy/> (Дата перегляду 1 березня 2025).
9. Червінський К. (ред.) (1975). *Чернівецький державний університет*. Вища школа, Львів, 192 с.
10. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (2025), Закордонні партнери: Загальна співпраця Режим доступу: <https://www.chnu.edu.ua/mizhnarodna-diialnist/zakordonni-partnery/zahalna-spivpratsia/> (Дата перегляду 1 березня 2025).
11. CIUS Press (2025). History of Ukraine-Rus' (full set). Available at: <https://www.ciuspress.com/product/history-of-ukraine-rus-subscription/?v=5269f4d75f5b> (accessed 1 March 2025).

References

1. Botushanskyi V., Dobrzhanskyi O. (red.) (2012). *Fakultet istorii, politolohii ta mizhnarodnykh vidnosyn Chernivetskoho natsionalnoho universytetu imeni Yurii Fedkovycha (1940-2011)*. Nashi knyhy, Chernivtsi, 600 s.
2. Makar A., Bilash R. (ed.) (2002) Migrations from Western Ukraine to Western Canada: Proceedigs of the Joint Conferences. Edmonton, 393 p.
3. Makar Yu. (1977-2024). Shchodennyk, neopublikovanyi rukopys. Arkhiv rodyny Makariv.
4. Makar Yu. (red.) (2017). *Kafedra mizhnarodnykh vidnosyn Chernivetskoho natsionalnoho universytetu imeni Yurii Fedkovycha*. Tekhnodruk, Chernivtsi, 352 s.
5. Makar Yu. (2019). *Universytety moho zhyttia. Spohady*. Tekhnodruk, Chernivtsi, 608 s.
6. Naukovo-doslidnytskyi instytut Yevropeiskoi intehtratsii ta rehionalnykh doslidzhen (2017). Pro instytut. Available at: <https://rieirs.org.ua/index.php/uk/pro-nas/pro-instytut> (accessed 1 March 2025).
7. Petryshyn R. (red.) (2020). *Chernivetskyi natsionalnyi universytet imeni Yurii Fedkovycha – 145: kolektyvna monohrafiia*. Chernivetskyi nats. un-t im. Yu. Fedkovycha, Chernivtsi, 392 s.
8. Fakultet istorii, politolohii ta mizhnarodnykh vidnosyn (2024) XVIII Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia studentiv ta molodykh vchenykh «Aktualni problemy zovnishnoi polityky Ukrainy». Available at: <https://fipmv.chnu.edu.ua/novyny/kafedra-mizhnarodnykh-vidnosyn-ta-suspilnykh-komunikatsii/aktualni-problemy-zovnishnoi-polityky-ukrainy/> (accessed 1 March 2025).
9. Chervinskyi K. (red.) (1975). *Chernivetskyi derzhavnyi universytet*. Vyshcha shkola, Lviv, 192 s.
10. Chernivetskyi natsionalnyi universytet imeni Yurii Fedkovycha (2025), Zakordonni partnery: Zahalna spivpratsia Available at: <https://www.chnu.edu.ua/mizhnarodna-diialnist/zakordonni-partnery/zahalna-spivpratsia/> (accessed 1 March 2025).
11. CIUS Press (2025). History of Ukraine-Rus' (full set). Available at: <https://www.ciuspress.com/product/history-of-ukraine-rus-subscription/?v=5269f4d75f5b> (accessed 1 March 2025).

Стаття надійшла / Received: 1.03.2025

Схвалено / Accepted: 26.06.2025